

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE AS THE BASIS OF FINANCIAL SECURITY OF THE STATE

У статті досліджуються актуальні питання діагностики та управління фінансовою безпекою підприємства. Проаналізовано підходи вітчизняних науковців щодо визначення сутності цього поняття, охарактеризовано механізм взаємного впливу фінансових систем підприємства та держави. Рекомендовано для діагностики фінансової безпеки підприємства проводити аналіз фінансового стану та визначення ймовірності настання банкрутства. Зроблено висновок, що найбільш доцільним методичним прийомом діагностики фінансової безпеки підприємства є використання інтегрального показника, обчисленого за допомогою дискримінантного аналізу. Для постійного забезпечення фінансової безпеки на великих підприємствах запропоновано впровадження системи управління фінансовою безпекою, основою якої повинна стати діяльність Служби внутрішнього аудиту. Охарактеризовано функційні структури, визначено склад інформаційного забезпечення функціонування системи управління фінансовою безпекою підприємства.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, фінансова безпека держави, рентабельність, ліквідність, дискримінантний аналіз, внутрішній аудит

УДК 336.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.4-5>

Новіченко Л.С.¹

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту
та оподаткування,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту

Свирида О.А.²

старший викладач циклової комісії
з фінансів, обліку та оподаткування,
Фаховий коледж бізнесу та аналітики
Національної академії статистики,
обліку та аудиту

Novichenko Lyudmyla

National Academy of Statistics,
Accounting and Audit

Svyryda Olena

The Professionals College
of Business And Analytics
of the National Academy
of Statistics, Accounting and Audit

The article examines topical issues of diagnosis and ensuring the financial security of the enterprise. The approaches of domestic scientists to the definition of the essence of this concept were analyzed, the mechanism of mutual influence of the financial systems of the enterprise and the state was characterized. It is recommended to analyze the financial condition and determine the probability of bankruptcy in order to diagnose the financial security of the enterprise. It was concluded that the most appropriate methodical technique for diagnosing the financial security of the enterprise is the use of an integral indicator calculated using discriminant analysis. The composition of the information on the activities of domestic enterprises, provided on the official website of the State Statistics Service of Ukraine, which allows for diagnostics of the financial security of economic entities, is characterized. The analysis of statistical data on the level of operational profitability of the entire population of Ukrainian enterprises was carried out. A conclusion was made about the low value of this indicator for the period 2012–2021. It was found out that in 2021, enterprises of passenger air transport, agriculture, forestry and fisheries, production of baby food, wholesale trade of metals had a high profitability of operational activities; This year, economic entities in the mining industry, weaving industry, and enterprises engaged in publishing activities were unprofitable. To permanently ensure financial security at large enterprises, it is proposed to implement a financial security management system, the basis of which should be the activities of the Internal Audit Service. The composition of the information support for the functioning of the enterprise's financial security management system has been determined. A conclusion was made about the need to improve the quality of information used for making management decisions; increasing management's ability to predict and quickly respond to the emergence of crisis phenomena; improving the quality of collective decisions regarding the choice of ways to increase the financial security of the enterprise.

Key words: financial security of the enterprise, financial security of the state, profitability, liquidity, discriminant analysis, internal audit.

Постановка проблеми. В умовах нестабільного розвитку економіки, посилення негативного впливу інфляційних процесів та військового стану на діяльність суб'єктів господарювання в Україні, зумовлюють підвищення актуальності забезпечення фінансової безпеки держави. Суттєвий вплив на фінансову безпеку держави має фінансовий стан вітчизняних підприємств. Обмеженість фінансування, значні фінансові ризики зумовлюють загрозу втрати фінансової безпеки підприємств та стійкості національної фінансової системи. Виходячи із цього, актуальним є розгляд механізмів взаємного впливу фінансової безпеки держави і підприємства, а також пошук нових підходів до діагностики та управління фінансовою безпекою підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань, пов'язаних з дослідженням

теоретичних категорій та методик оцінки фінансової безпеки підприємства, розглядається у працях вітчизняних вчених, серед яких Н. В. Бондарчук, З. С. Варналій, Є. П. Картузов, Н. С. Краснокутська, О. А. Сич, О. О. Терещенко, А. В. Фесенко, О. С. Черненко. Не применшуючи науковий доробок учених, слід зауважити, що невирішеною залишилась низка питань за зазначеною тематикою, зокрема розробка підходів до формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є розробка методичних положень і практичних рекомендацій щодо оцінки та управління фінансовою безпекою вітчизняних підприємств як складової фінансової безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. З філософської точки зору, безпека – це «такий

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3475-361X>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0104-792X>

стан захищеності буття, цінностей та інтересів суб'єкта (об'єкта) від загроз та небезпек, за якого забезпечуються оптимальні умови його життєдіяльності, розвитку та самореалізації» [1].

Якщо аналізувати чинники забезпечення оптимальних умов функціонування суб'єкта господарювання, то на перший план виходить його фінансова безпека. Термін «фінансова безпека підприємства» в науковій літературі трактується як:

– «складова економічної безпеки підприємства, яка забезпечує такий фінансовий стан господарюючого суб'єкта, що характеризується якістю та збалансованістю наявних фінансових ресурсів, а також стійкістю до існуючих та можливих загроз» [2, с. 237];

– «такий динамічний стан підприємства, який характеризується здатністю протистояти можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам щодо його господарської і фінансової діяльності за рахунок реалізації комплексу організаційних та управлінських заходів для забезпечення безперебійного та беззбиткового функціонування в умовах дестабілізуючого впливу навколишнього середовища» [3, с. 115];

– «комплексна характеристика стану захищеності фінансових інтересів підприємства та їх узгодженості із наявним потенціалом і заявленими цілями, що дозволяє протистояти різним негативним факторам у процесі фінансово-господарської діяльності» [4, с. 18];

– «такий фінансовий стан підприємства, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї системи» [5, с. 174].

Отже, як бачимо із наведених визначень, розуміння науковцями сутності фінансової безпеки підприємства, в основному, зводиться до стабільного фінансового стану, стійкості до зовнішніх та внутрішніх загроз, достатнього рівня прибутковості та ліквідності, здатності вчасно розрахуватися за поточними зобов'язаннями, не припиняючи господарської діяльності. Важливість забезпечення фінансової безпеки вітчизняних підприємств обумовлена тим, що вона є складовою фінансової безпеки держави і виступає як ступінь інтеграції фінансової системи підприємства в національну фінансово-кредитну сферу.

Взаємний вплив фінансових систем підприємства та держави проявляється в тому, що держава впливає на стан фінансової безпеки підприємств через чинне законодавство у фінансово-кредитній

сфері, зокрема шляхом реалізації податкової, грошово-кредитної, інвестиційної політики; шляхом контролю за функціонуванням фінансів підприємств, який здійснюється низкою державних органів – Національним банком України, Державною податковою службою України, Державною митною службою України, Пенсійним фондом України; наданням консультативної і методичної допомоги підприємствам у формуванні ними власної фінансової політики у руслі загальнодержавної фінансової політики. У свою чергу, підприємство впливає на стан фінансової безпеки держави шляхом сплати податків та внесків на соціальне страхування; збільшенням валютної виручки від експорту товарів та послуг; відкриттям банківських депозитів; підвищенням інвестиційної активності.

Кожне підприємство повинне мати власний механізм управління фінансовою безпекою, який, звичайно, залежить від сфери діяльності підприємства, забезпечення корпоративними ресурсами та можливостями впровадження основних заходів підтримки належного рівня. Першим елементом цього механізму є діагностика рівня фінансової безпеки.

В науковій літературі висвітлюються різні підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства. В основному, пропонується для цього проводити аналіз фінансового стану з використанням коефіцієнтів ліквідності, платоспроможності, рентабельності, маневреності власного капіталу [6, с. 207]. При цьому дослідники зазначають, що обов'язковим є використання порогових (граничних) значень індикаторів фінансової безпеки, за межами яких «фінансова система підприємства втрачає спроможність до динамічного розвитку, стає об'єктом, який втрачає свою ліквідність, тому їй загрожує банкрутство» [7, с. 74].

На нашу думку, для діагностики фінансової безпеки підприємств необхідно проводити аналіз фінансового стану та визначення ймовірності настання банкрутства. Основними складовими аналізу фінансового стану повинні бути: аналіз ліквідності та платоспроможності; аналіз фінансової стійкості; аналіз показників рентабельності та ділової активності; співвідношення оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості.

Розраховані фактичні значення необхідно порівнювати з їх нормативними чи пороговими значеннями. Погоджуючись із набором індикаторів та показників, запропонованих ученими, вважаємо, що найбільш доцільним методичним прийомом діагностики фінансової безпеки підприємства є використання інтегрального показника, обчисленого за допомогою дискримінантного аналізу.

Суть дискримінантного аналізу полягає в тому, що за допомогою математично-статистичних методів будується функція та обчислюється інтегральний показник, на підставі якого з певною

ймовірністю можна передбачити банкрутство суб'єкта господарювання [8, с. 334]. Для оцінки ймовірності банкрутства О. О. Терещенком були запропоновані дискримінантні моделі для різних галузей економіки, за якими обчислюється інтегральний показник фінансового стану [9, с. 115]. З того часу, звичайно, змінилися умови функціонування підприємств, тому кожному підприємству рекомендуємо розробляти власну дискримінантну модель, підібравши показники, які здійснюють найбільший вплив на його фінансовий стан.

Офіційна статистична інформація, що стосується діяльності всієї сукупності вітчизняних підприємств, дозволяє провести діагностику фінансової безпеки суб'єктів господарювання за такими показниками: рентабельності, фінансової стійкості, ділової активності та ліквідності. Для цього на офіційному сайті Державної служби статистики України у розділі «Діяльність підприємств» містяться такі дані [10]:

- фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності;
- фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі підприємства;
- чистий прибуток (збиток) підприємств;
- формування чистого прибутку (збитку) підприємств за видами економічної діяльності;
- рентабельність операційної та усієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності;
- показники балансу підприємств за видами економічної діяльності (необоротні активи підприємств, оборотні активи, власний капітал, поточні зобов'язання і забезпечення).

Нами проведено аналіз статистичних даних щодо рівня операційної рентабельності всієї сукупності підприємств України. Рентабельність операційної діяльності визначається як відношення

прибутку від операційної діяльності до суми операційних витрат і характеризує прибутковість операційної діяльності. Цей показник відображає, скільки прибутку припадає на 1 грн. понесених операційних витрат, тобто вигідність для підприємства виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, продажу товарів, понесених інших витрат операційної діяльності. Проведений аналіз свідчить про невисоке значення цього показника за період 2012–2021 років (рис. 1).

Аналіз цього показника за видами діяльності підприємств свідчить, що високу рентабельність операційної діяльності у 2021 р. мали підприємства пасажирського авіаційного транспорту (46,5%), сільського, лісового та рибного господарства (34,8%), виробництва дитячого харчування (25,3%), оптової торгівлі металами (24,8%). Господарючі суб'єкти добувної промисловості, ткацького виробництва, підприємства, що здійснюють видавничу діяльність, у 2021 р. були збитковими [10].

Для постійного забезпечення фінансової безпеки на великих підприємствах слід впроваджувати систему управління фінансовою безпекою, основою якої повинна стати діяльність Служби внутрішнього аудиту. Під поняттям внутрішнього аудиту слід розуміти встановлену внутрішніми документами компанії діяльність з контролю за усіма складовими управління і різними аспектами функціонування компанії, яка здійснюється персоналом спеціального контрольного органу в межах встановлених нормативів [11, с. 120]. Основною особливістю внутрішнього аудиту є те, що він виконується під час здійснення і документального оформлення господарських операцій, що дає змогу своєчасно виявити недоліки в роботі і вжити відповідних заходів щодо їх попередження.

Вважаємо, що функціями Служби внутрішнього аудиту на підприємстві повинні бути наступні:

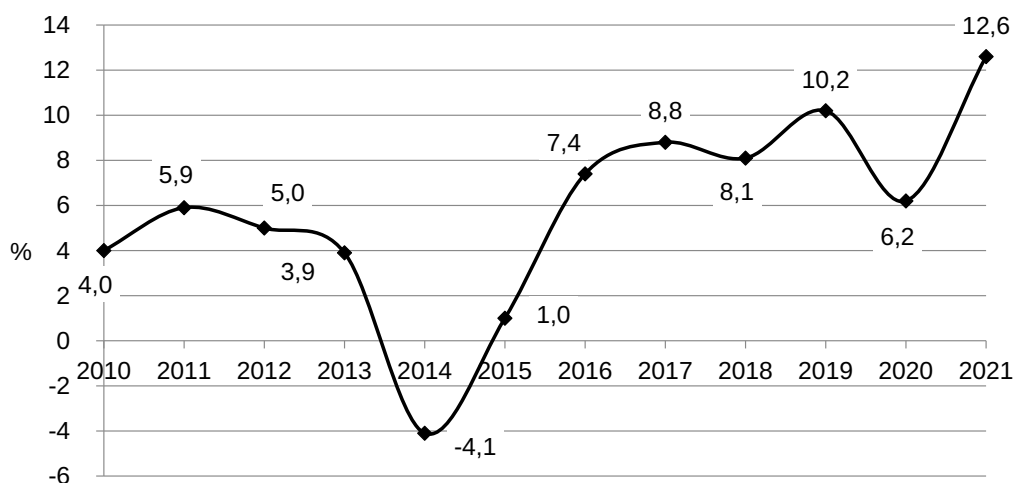

Рис. 1. Рентабельність операційної діяльності підприємств України, %

Джерело: побудовано за даними [10]

Джерела інформації для визначення ймовірності появи кризових явищ та зниження фінансової безпеки підприємства

Напрями дослідження	Джерела інформації	Показники та параметри діяльності, що аналізуються
Фінансові результати діяльності	Матеріали бухгалтерського обліку, фінансовий план, форми фінансової звітності	Структура витрат, витрати на 1 грн виробленої продукції, структура доходів, прибуток
Стан фінансової спроможності підприємства	Форми фінансової звітності	Показники: рентабельності, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей
Ефективність управління фінансовими ресурсами	Установчі документи, форми фінансової звітності	Структура власного та позикового капіталу, аналіз грошових потоків
Якість менеджменту та ефективність управління	Договори з кредиторами та дебіторами, акти перевірок, форми фінансової звітності	Прострочена дебіторська та кредиторська заборгованість, розподіл грошових потоків, санкції
Прогноз зміни параметрів фінансового стану та фінансової спроможності	Бухгалтерська звітність, облікова політика, доходи та витрати, аудиторські висновки, прогнозна фінансова інформація (бізнес-план)	Склад майна і капіталу, непокриті збитки, суми дебіторської та кредиторської заборгованостей, прибуток, збиток, приплив і відтік грошових коштів, зміна капіталу

- контроль за витрачанням ресурсів підприємства, аналіз ефективності їх використання;
- контроль за дотриманням законодавчих і нормативних вимог у процесі господарювання;
- розроблення рекомендацій щодо удосконалення системи бухгалтерського обліку підприємства;
- розроблення розроблення методикою аналізу фінансової безпеки підприємства;
- проведення діагностики рівня фінансової безпеки підприємства за розробленою методикою;
- розроблення проектів управлінських рішень щодо управління фінансовою безпекою підприємства;
- надання консультацій керівництву в процесі планування діяльності та з питань підвищення ефективності бізнес-процесів.

Для успішного функціонування системи управління фінансовою безпекою підприємства потрібне належне інформаційне забезпечення. Джерелами інформації для аналізу зовнішнього середовища є публічна звітність та наукові публікації у спеціальних виданнях. Для управлінського аналізу та діагностики фінансового стану та фінансової безпеки підприємства слід використовувати дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Джерела необхідної інформації для визначення ймовірності появи кризових явищ та зниження фінансової безпеки підприємства узагальнено в табл. 1.

У процесі комплексного аналізу повинні використовуватись не лише дані звітної інформації, але і техніко-економічна, маркетингова, прогнозно-фінансова інформація, статистичні матеріали, результати аудиту.

Висновки. Створення системи управління фінансовою безпекою підприємства потребує

застосування комплексного підходу, який передбачає організацію роботи Служби внутрішнього аудиту, розробку методик діагностики фінансової безпеки, проведення діагностики рівня фінансової безпеки підприємства за розробленою методикою. Для успішного впровадження системи управління фінансовою безпекою у діяльність підприємства необхідно також вирішити низку таких важливих заходів: поліпшити якість інформації для своєчасного і повного забезпечення усіх етапів прийняття рішень щодо підвищення фінансової безпеки підприємства; підвищити здатність менеджменту до передбачення і швидкої реакції на появу кризових явищ на підприємстві; підвищити якість колективних рішень, організувати обговорення проблем зниження фінансової безпеки підприємства з урахуванням різних точок зору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою. *Демократичне врядування*. 2011. Вип. 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7.
2. Бондарчук Н. В., Фесенко А. В. Управління системою фінансової безпеки підприємства. *Молодий вчений*. 2018. № 9(61). С. 237–240.
3. Дубинська О. С. Визначення рівня фінансово-економічної безпеки на підставі аналізу фінансової звітності підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2021. Випуск 5. С. 112–122.
4. Краснокутська Н. С., Коптева Г. М. Дефініція поняття «фінансова безпека підприємства»: основні підходи та особливості. *БізнесІнформ*. 2019. № 7. С. 14–19.
5. Картузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функ-

ціональні аспекти. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 8(134). С. 172–182.

6. Варналій З. С., Мехед А. М. Теоретико-методичні підходи до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Випуск 32. С. 203–211.

7. Черненко О. С. Індикатори оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 3. С. 71–78.

8. Сич О. А., Калічак І. І. Дискримінантний аналіз і його застосування в прогнозуванні банкрутства підприємства. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 333–339.

9. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : Монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 268 с.

10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

11. Назаренко Т. П. Служба внутрішнього аудиту: особливості організації. *Економічний аналіз*. 2016. Том 23. № 2. С. 119–125.

REFERENCES:

1. Pasichnyk V. (2011). Filozofska katehoriia bezpeky yak osnova novoi paradyhmy derzhavnoho upravlinnia natsionalnoi bezpekoiu [The philosophical category of security as the basis of a new paradigm of state management of national security]. *Demokratychna vriadvannia*, vol. 7. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7 [in Ukrainian].

2. Bondarchuk N. V., Fesenko A. V. (2018). Upravlinnia systemoiu finansovoi bezpeky pidpriemstva [Management of the financial security system of the enterprise]. *Molodyi vchenyi*, vol. 9 (61), pp. 237–240 [in Ukrainian].

3. Dubynska O. S. (2021). Vyznachennia rivnia finansovo-ekonomichnoi bezpeky na pidstavi analizu finansovoi zvitnosti pidpriemstva [Determining the level of financial and economic security based on the analysis of the company's financial statements].

Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Ekonomika, vol. 5, pp. 112–122 [in Ukrainian].

4. Krasnokutska N. S., Koptieva H. M. (2019). Definiitsia poniattia «finansova bezpeka pidpriemstva»: osnovni pidkhody ta osoblyvosti [Definition of the concept of "financial security of the enterprise": main approaches and features]. *BiznesInform*, vol. 7, pp. 14–19 [in Ukrainian].

5. Kartuzov Ye. P. (2012). Vyznachennia finansovoi bezpeky pidpriemstva: poniattia, zmist, znachennia i funktsionalni aspekty [Definition of financial security of the enterprise: concept, content, meaning and functional aspects]. *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 8 (134), pp. 172–182 [in Ukrainian].

6. Varnalii Z. S., Mekhed A. M. (2022). Teoretyko-metodychni pidkhody do otsinky finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva [Theoretical and methodological approaches to assessing the financial security of business entities]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriia ekonomichna. Seriia yurydychna*, vol. 32, pp. 203–211 [in Ukrainian].

7. Chernenko O. S. (2015). Indykatory otsinky finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva [Indicators for assessing the financial security of business entities]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytan- nia nauky i praktyky*, vol. 3. pp. 71–78 [in Ukrainian].

8. Sych O. A., Kalichak I. I. (2017). Dyskryminantnyi analiz i yoho zastosuvannia v prohnozuvanni bankrutstva pidpriemstva [Discriminant analysis and its application in forecasting the bankruptcy of an enterprise]. *Molodyi vchenyi*, vol. 2, pp. 333–339 [in Ukrainian].

9. Tereshchenko O. O. (2004). Antykryzove finansove upravlinnia na pidpriemstvi [Anti-crisis financial management at the enterprise]: monohrafiia. Kyiv: KNEU, 268 p. [in Ukrainian].

10. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

11. Nazarenko T. P. (2016). Sluzhba vnutrishnoho audytu: osoblyvosti orhanizatsii [Internal audit service: organizational features]. *Ekonomichniy analiz*, vol. 23 (2), pp. 119–125 [in Ukrainian].